

ŞEFİK MEHMED'S GHAZELS

Şefik Mehmed'in Gazelleri

Bahir SELÇUK¹ & Mesut ALGÜL²

Abstract

Şefik, whose real name is Mehmed and who is known by his nickname Masrafzâde, worked as a clerk, hâcegan, mukataa, and chronicler. Şefik Mehmed, who is widely known as a historian, is known by his work named Şefikname in which he told about Edirne Case which took place in 1703. There is not any evidence saying that Şefik, who is mentioned being as a good poet in some tezkires, has a diwan. In some tezkires, some couplets from his poems are presented as an example. These couplets exemplify Şefik's amorous poetry style. Besides, there are 6 qasida, 9 ghazels and 1 couplet of Şefik Mehmed in a magazine organized in 1118 (1707) and which is in Topkapı Palace Museum Library now. 5 of these qasida include religious theme. 2 of them are naat, 1 of them is invocation and the other one is a medhiyye written for four great caliphs. The other qasida is a medhiyye written for Rami Mehmed Paşa. The first of his ghazels is an invocation. The other ghazels and couplets were written in an amorous way. The last two ghazels consisting of two couplets are of uncompleted ghazels. There are Şefik's 3 ghazels and 4 couplets in the biographical sources. In this study, the general features of Şefik Mehmed's ghazels in mentioned majmua and his sample poems in tezkires will be focused and their transcripts will be given.

Key words: *Masrafzâde, Şefik, Mehmed, majmua, amorous, ghazel, couplet.*

Özet

Asıl adı Mehmed olan ve Masrafzâde lakabıyla tanınan Şefik; kâtiplik, hâcegânlık, mukataacılık, vakanüvislik görevlerinde bulunmuştur. Daha çok, tarihçi kimliği ile bilinen Şefik Mehmed, 1703 yılında cereyan eden Edirne Vak'asını anlattığı Şefiknâme adlı eseri ile tanınmaktadır. Bazı tezkirelerde güçlü bir şair olduğundan bahsedilen Şefik'in divan sahibi olduğuna dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Tezkirelerde şairlerinden birkaç beyit örnek olarak verilir. Bu beyitler, Şefik'in aşıkane şiir tarzını örneklemektedir. Bunun yanında Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan ve 1118 (1707)'de tertip edilmiş Zeyl-i Şefik-nâme isimli bir mecmuada Şefik Mehmed'e ait 6 kaside, 9 gazel, 1 beyit bulunmaktadır. Kasidelerin beşi dinî muhtevalıdır. Bunlardan ikisi naat, biri münacat, biri de dört halife için yazılmış bir medhiyyedir. Diğer kaside de Râmi Mehmed Paşa için kaleme alınmış bir medhiyyedir. Gazellerinin ilki münacattır. Diğer gazeller ve beyit de aşıkane tarzda yazılmıştır. İki beyitten oluşan son iki gazel, nâ-tamam gazel özelliğindedir. Biyografik kaynaklarda da Şefik'e ait 3 gazel, 4 beyit bulunmaktadır. Bu çalışmada Şefik Mehmed'in bahsedilen mecmuada yer alan gazelleri ile tezkirelerde geçen şiir örneklerinin genel özellikleri üzerinde durulacak, bu gazel ve beyitlerin çevriyazılı metinleri verilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Masrafzâde, Şefik, Mehmed, mecmua, aşıkane, gazel, beyit.*

¹ Prof. Dr., Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, bahirselcuk@gmail.com

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 47mstalg@gmail.com

Giriş

İstanbulu olan Şefik'in doğum tarihi belli değildir. Asıl adı Mehmed, lakabı Masrafzâde³'dir. Memurluk yaptığı dönemde Şefik mahlasını alır. Masrafzâde lakabını, masraf-ı şehriyârî kâtipliği görevinde bulunmuş olan babasından dolayı almış olmalıdır. Şefik, vezirlerin yanında divan ve vekâyî-i harbiyye kâtiplikleri görevlerinde bulunur (Aktepe 1997:384; Bursalı Mehmed Tahir 1975: 143). Karlofça barış görüşmelerinde reisülküttâb olan Râmî Mehmed'in yanında kâtiplik görevinde bulunan Şefik'in dostluğu, Mehmed Paşa'nın sadrazamlığı döneminde de devam eder (Arslan 2003: 57; İnce 2005: 430-431). Şefik'in Dîvân-ı Humâyûn kâtibi sıfatıyla barış görüşmelerinde gösterdiği yararlılıktan dolayı, Râmî Mehmed Paşa tarafından vakanüvisliğe atandığı ve *Şefiknâme* adlı eserini de vakanüvis sıfatıyla yazmaya başladığı düşünülmektedir. Bazı kaynaklar, Şehid Ali Paşa'nın desteği ile vakanüvisliğe getirildiğini kaydederler (Aktepe 1997:385). Şefik de, eserinde bu göreve Şehid Ali Paşa tarafından getirildiğini ifade etmektedir (DİA 2009: 415). Şefik, Râmî Mehmed Paşa'nın sadrazamlıktan uzaklaştırıldığı dönemde *Şefiknâme* adlı eserini yazmaya başlamış olmalıdır (Aktepe 1997: 384). 1 Rebülâhîr 1125 tarihinde (27 Nisan 1713) sadrazam olan Şehid Ali Paşa döneminde, şiir ve inşadaki yeteneği ve tarihçiliği nedeniyle sadrazam dairesine intisap ettirilir. Paşa tarafından kendisine III. Ahmed'in tahta geçmesinden, kendi sadrazamlığı dönemine kadar meydana gelen olayları, fetih ve gazâları yazma görevi verilir. III. Ahmed'in tahta geçmesiyle başlayan hadiseleri yazmakla işe başlayan Şefik, Edirne Vak'ası'nı ayrıntılı biçimde ele alır. Daha önce sanatlı bir dil ve üslupla kaleme almış olduğu *Şefiknâme*'yi anlaşılır bir biçimde yeniden yazar. Şefik, 1126'da (1714) vakanüvisliğe getirilen Râşid Mehmed'den önce bu görevinden ayrılmıştır (DİA 2009:416). Şefik, vakanüvisliğe getirildiği sırada 1 Receb 1125'te (24 Temmuz 1713) küçük evkaf muhasebeciliğine de tayin edilmiştir. Bu tayin kaydında sadece emektar olduğundan bahsedilmesi ve o sırada başka bir görevden bahsedilmemesi, söz konusu tarihte ilk defa hâcegânlığa getirildiğini düşündürmektedir. 20 Zilkade 1127'de (17 Kasım 1715) küçük evkaf muhasebeciliği görevinden ayrılır. Avlonya ve Eğriboz mukataacılığı yapar. Bu görevdeyken 1127 (1715) yılının sonlarına doğru İstanbul'da vefat eder (DİA 2009: 416). Osmanlı Müellifleri'nde (B.M. Tahir 1926: 75) "rîhlet-i Şefik" terkininin ölümüne tarih düşüldüğünü söyler. Buna karşılık Nail Tuman da (Kurnaz-Tatçı 2001: 491) "Osmanlı Müellifleri'nde 1128 adedini gösteren "Rihlet-i Şefik" diye bir târîh cümlesi varsa da diğer me'hazlar 1127 adedini gösteriyorlar" der.

Çok yönlü bir sanatçı olan Şefik tarihçi, münşi ve şairdir. Tarihçi kimliği ile tanınan Şefik Mevlevî tarikatına bağlıdır (Aktepe 1997: 385). Eserlerinden anlaşıldığı kadarıyla iyi derecede Arapça ve Farsça bilmektedir. *Şefiknâme*'nin dil ve üslubu, biyografik kaynakların verdiği bilgiler ve kendisine ait şiirler onun güçlü bir sanatçı olduğunu göstermektedir. Kaynaklarda şairliğinden bahsedilse de divanın olduğuna dair bir kayıt bulunmamaktadır. Kaynaklar onun iyi bir şair ve nasir olduğunda hemfikirdirler. Salim (İnce 2005: 430), "mâlik-i hüsn ü edâ ve mâhir-i şî'r ü inşâ bir zât-ı bi-hemtâ ..." ve "edâsı muhayyel ü bi-bâk ve fikri dakik zihn-i nakkâdî çâlâk bir zât-ı huçeste-idrâk"; Safayi (Çapan 2005: 321), "Asrun şu'arâsından nâzikâne eş'ârı ve üstâdâne güftârı vardır."; Mehmed Süreyya (Akbayar 1996: 1570) da "usta bir şair" sözleriyle şiir ve inşadaki kudretini ifade etmeye çalışırlar.

Şefik'in üç önemli eseri bulunmaktadır:

3 Babinger (2000:264) lakabın, Masrafzâde değil Mutasarrıfzâde olması gerektiğini söyler. Aktepe de (1997:384) Musarrif-zâde olarak belirtir.

Şefiknâme: Edirne Vak'ası'nın (1115/1703) anlatıldığı eser, bir giriş ve dokuz fasıldan oluşmaktadır. Her bir fasılda ayaklanmanın bir merhalesi anlatılır. II. Mustafa döneminde Edirne'de meydana gelen ve padişahın tahttan indirilmesine sebep olan, pek çok azli ve katli doğuran hadise, kapalı bir üslupla anlatılır (Koçoğlu 2004: 24). İnşa nesrinin önemli örneklerinden biri olan eserde, konunun herkes tarafından anlaşılmasını önlemek gibi bir gaye, sanat gösterme gayesinin önüne geçmiştir (Coşkun 2004: 556). İstanbul'da 1282'de (1866) basılan eserin yurtiçinde ve yurt dışında nüshaları bulunmaktadır.

Bursalı Mehmed Tahir (1926: 75) Şefik'in, bazı şahısların isimlerini açıkça yazmaktan korktuğu için tevriye yollu bir anlatımı tercih ettiğini, bu yüzden de eserin şerhine ihtiyaç duyulduğunu söyler. Eseri anlaşılır kılmak için yazılan iki önemli şerh bulunmaktadır. Bunlardan biri Muhammed b. Ahmed tarafından 1122'de (1710) yazılmış şerhtir. Diğeri Mahmud Celaleddin Paşa (İstanbul 1289) tarafından yazılan *Ravzatü'l-kâmilîn* adlı şerhtir. İlk şerh üzerine bir yüksek lisans tezi (Koçoğlu 2004) hazırlanmıştır.

Muvazzah Şefiknâme: *Şefiknâme*'nin açık ve anlaşılır bir üslupla Şefik tarafından yeniden düzenlenmiş şeklidir. Şefik, yakınlarından duyduklarının ve bizzat kendi gözlemlerinin dışında kalan olayları, divanda saklanan defterlere başvurarak araştırdığını ve rivayetlere fazla önem vermediğini kaydeder (DİA 2009: 416).

Emsâl-i Arab u Acem: Arapça ve Farsça atasözleri ile ilgili bir eserdir. Mehmed b. Ahmed Efendi tarafından Türkçeye çevrilmiştir (Aktepe 1997: 385).

Şefik, Abdülkerim Bey'in *Âdâb-ı Münâzara* adlı esere yaptığı şerhe bir hâşiye yazmıştır. Onun *Tarih-i Abdullah*⁴ adlı bir başka eserinin daha bulunduğu söylenir (bk. Babinger 2000: 264) ancak bunun *Şefiknâme* veya *Muvazzah Şefiknâme*'nin bir nüshası mı, yoksa farklı bir eser mi olduğu belli değildir. Hammer, Şefik Mehmed'in ayrıca Mora fâtihisi Ali Paşa'nın biyografisine dair bir eseri bulunduğunu kaydeder (Aktepe 1997: 386). Bursalı Mehmed Tahir (1926: 75) Şefik'in 1105-1106 (1694-1695) yılları arasını konu edinen bir Osmanlı tarihinden bahseder.

Aynı zamanda bir şair olan Şefik'in biyografik kaynaklarda ve tespit ettiğimiz bir mecmuada şiirleri yer almaktadır. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS)⁵ için "Şefik Mehmed" maddesini hazırlarken bir mecmuada⁶ Şefik'in 6 kaside, 9 gazel ve 1 beytinin olduğunu tespit ettik⁷. Bu kasidelerden⁸ ikisi naat, biri münacat; diğer ikisi de medhiyedir. Medhiyelerden biri dört halife için diğeri de Râmi Mehmed Paşa için kaleme alınmıştır.

⁴ "Mehmed Şefik, Sultan III. Ahmed'in isteği üzerine Tarih-i Abdullah (Bu Abdullah ile nefsinin kaseder) adlı bir eserde 1115/1703 yılı olaylarını yani II. Mustafa'nın tahttan indirilişini ve III. Ahmed'in tahta çıkışını tasvir etmiştir." (Babinger 2000: 264).

⁵ Bahir Selçuk, "Şefik Mehmed", Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1985> (E.T. 24.05.2015)

⁶ Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Revan 1503 numarada kayıtlı Zilkade 1118 (Şubat 1707)'de istinsah edilmiş mecmuanın özellikleri şöyledir: 93 varak, 15 satır, ahurlı kâğıt, 210x138 mm., şemseli koyu kahverengi deri cilt. "yazmalar.gov.tr"de *Zeyl-i Şefik-nâme* adıyla kayıtlı mecmuanın müellifi olarak Masraf-zâde Mehmed Şefik Efendi gösterilmektedir. bk. http://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=95229 (E.T. 24.05.2015).

⁷ Şefik'in iki kaynakta (Aktepe 1997: 386; DİA 2009: 417) özelliklerini belirtmiş olduğumuz mecmuada 5 kasidesi ile 8 gazelinin bulunduğu belirtilmektedir.

⁸ Şefik'in kasideleriyle ilgili makalemiz (Selçuk B. ve Algül, M., Şefik Mehmed'in Kasideleri), *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*'nde yayın aşamasındadır.

Bu çalışmada asıl gaye Şefik'in bahsi geçen mecmuadaki gazellerini tanıtmaya düşüncesidir. Fakat elimizde sınırlı sayıda şiirleri bulunan şairin gazellerine bütüncül bir gözle bakabilme ve bunları derli toplu olarak bir arada verme adına biyografik kaynaklarda yer alan gazel ve beyitler üzerinde de durulacaktır. Gazel ve beyitlerin genel özellikleri üzerinde durulduktan sonra metinlerin çevriyazımına yer verilecektir.

1. Gazel ve Beyitlerin Genel Özellikleri

Şefik'in çalışmamıza esas olan gazelleri, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Revan 1503 numarada kayıtlı olan *Zeyl-i Şefiknâme* adlı mecmuanın "88a-89b" varaklarında yer almaktadır. 88a'da gazellerin başında "gazeliyyât" başlığı altında yer alan gazeller "velehu" ibaresi ile sıralanmıştır. Bu bölümde 9 gazel ve 1 beyit yer almaktadır. 4, 8, 9 numaralı gazellerde mahlas beyti bulunmamaktadır. 2 beyitten oluşan 8 ve 9 numaralı gazeller nâ-tamam gazel özelliğindedirler.

Nazım Şekli	Varak Numarası	Beyit Sayısı
Gazel 1	88a	5
Gazel 2	88a	5
Gazel 3	88a	4
Gazel 4	88b	6
Gazel 5	88b	5
Gazel 6	89b	5
Gazel 7	89b	6
Gazel 8	89b	2 (nâ-tamam)
Gazel 9	89b	2 (nâ-tamam)
Beyit 1	89b	1 (musarra)

Tablo 1: Mecmuada Yer Alan Gazeller

Şefik'in biyografik kaynaklarda⁹ da 3 gazeli, 4 beyti bulunmaktadır. Bizim aşağıdaki tabloda gazel olarak belirttiğimiz 2 ve 3 numaralı mahlassız şiirler, nâ-tamam gazel özelliğindedir. Beyitlerden 1 ve 3 numaralı olanlar musarra, 2 ve 4 numaralı olanlar da müfred şeklindedir. *Nuhbetü'l-Âsâr* ve *Vekâyiü'l-Fudalâ*'da verilmiş örnek beyit, 1 numaralı gazelin matla beytidir. Sâlim de bu gazelin 2 beytini örnek olarak vermiştir.

Nazım Şekli	Biyografik Kaynaklar	Beyit Sayısı
Gazel 1	Safâyi Tezkiresi (4 beyit); Nuhbetü'l-Âsâr (1. beyit); Vekâyiü'l-Fudalâ (1. beyit); Sâlim Tezkiresi (1. ve 2. beyit)	4
Gazel 2	Safâyi Tezkiresi	2 (nâ-tamam)
Gazel 3	Nuhbetü'l-Âsâr (2 beyit); Safâyi Tezkiresi (1. beyit)	2 (nâ-tamam)
Beyit 1	Safâyi Tezkiresi, Tuhfe-i Nâili	1 (musarra)
Beyit 2	Osmanlı Müellifleri	1 (müfred)
Beyit 3	Safâyi Tezkiresi	1 (musarra)
Beyit 4	Sâlim Tezkiresi	1 (müfred)

Tablo 2: Biyografik Kaynaklarda Yer Alan Gazeller

⁹ Şefik'le ilgili *Nuhbetü'l-Âsâr* (Abdulkadiroğlu 1999: 177-178), *Safâyi Tezkiresi* (2005: 321-322), *Sâlim Tezkiresi* (2005: 321-322), *Tuhfe-i Nâili* (Kurnaz-Tatçı 2001: 491-492), *Mecelletü'n-nisâb* (Müstakimzade 2000: 276), *Vekâyiü'l-Fudalâ* (Özcan 1989: 466-467), *Sicill-i Osmânî* (Akbayar 1996: 1570), *Osmanlı Müellifleri* (1926: 75) bilgi vermektedir. *Mecelletü'n-nisâb*, *Sicill-i Osmânî* hariç diğer kaynaklar Şefik'in şiirlerinden örnekler vermişlerdir.

Kasidelerinde ağır ve sanatlı bir dil kullanan Şefik, gazellerinde nispeten sade bir dil kullanmıştır. Gazellerin bütün beyitlerinde olmasa da Farsça zincirleme tamlamalara sıkça rastlanır. Teşbih, mübalağa, telmih gibi sanatlar üzerine kurulu bu yapılarla anlam derinliği ve ritmik söyleyişin sağlandığı görülür: “Emvâc-ı yem-i hayret, Harîm-i bâğ-ı şîven-hîz-i ‘aşk, Garğ-ı deryâ-yı siyeh-mestî-i cürm, Hârût-ı çâh-ı ‘aşk-ı melâmet-güzîn, Levh-i tılısm-ı dahme-i Yunan-zemîn, Gül-i riyâz-ı temennâ-yı şeyh ü şâb, Rağbet-şiken-i şöhret-i Mahmûd Ayâz; Safâ-yı âyîne-i ‘aks-i sine-i hût, şîve-i bâd-ı bahâr-ı rûzgâr”

Mecmuada yer alan “yâ Rab” redifli ilk gazel bir münacattır. Diğer sekiz gazel âşıkane özellik taşımaktadır. Sebk-i hindiye aksettiren gazellerin kimi beyitlerinde ince hayallere dayalı özgün ve çarpıcı bir söylem görülür.

Harîm-i bâğ-ı şîven-hîz-i ‘aşkı görmedim ancak
Has ü hâr-ı ser-i dîvârı hep müjgân-ı bülbüldür (G.1/3)

(Aşkın matem uyandıran bahçesinin harem dairesini görmedim ancak duvarının üzerindeki çerçöpler bülbülün kirpikleridir.)

Olup sevdâ-yı zülfi dideme hâb-ı perişânî
Müjem gûyâ sîfâl içre yeşermiş nây-ı sünbüldür (G.1/4)

(Onun saçının sevdasından/siyahlığından dolayı gözlerime perişanlık uykusu çöktü. Kirpik(ler)im sanki çanak çömlek içinde yeşermiş bir sümbül kamışı/sapıdır.)

Bezm-i germiyyet-i hüsninde fûrûğ-ı Eymen
Dâmen-i şem’de hâkister-i pervâne olur (G.4/3)

(Onun güzelliğinin hararetli meclisinde Eymen Vadisi’nin ışığı, mumun eteğindeki pervanenin külü gibi kalır.)

Bazı beyitlerde de hikmetli söyleyişlerin yer aldığı görülür:

Şefikâ Yunus u Yûsuf da olsan şalmadı dehrûñ
Ne gird-âbında bir hûnî ne hod bir delvî çâhında *Safayi (Çapan 2005:321-322)*

(Ey Şefik, Yunus ve Yusuf da olsan neye yarar? Dünyanın ne girdabında huni var ne de kuyusunda kova.)

Ümmid-i gendüm etme sakın cev-feşân olup
‘Âlemde nik ü bed kişi hep ektigin biçer *O. M. (B. M. Tahir 1926:75)*

(Arpa saçıp da buğday kazanma ümidine kapılma. Âlemde iyi ve kötü hep ektiğini biçer.)

Vezin-Kafiye

Aruzu kullanma konusunda usta olan Şefik’in gazellerde kullandığı kalıplar tablodaki gibidir. Tabloda görüleceği üzere “mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün” kalıbı 5, mefâ’ilün fe’îlâtün mefâ’ilün fe’îlün kalıbı da 4 defa kullanılmıştır.

Vezin	Gazeller		Beyitler		T.
	Mecmua	Biyografik Kaynaklar	Mecmua	Biyografik Kaynaklar	
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	G.3	G.2	-	-	2
fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilün	G.4	-	-	-	1
mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	G.6, G.7	G.3	-	B.1	4
mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün	G.2, G.8	G.1	-	B.3, B.4	5
mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün	G.1, G.9	-	-	-	2
mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün	G.5	-	B.1	B.2	3

Tablo 3: Gazel ve Beyitlerde Kullanılan Kalıplar

Mecmuada yer alan dokuz gazelin dördünde mücerred kafiye (l, l, â, b) bulunmaktadır. Mecmuadaki dört gazelde (âb, âb, in, âz) ve biyografik kaynaklardaki üç gazelde (âh, in, üt) mürdef kafiye; bir gazelde müesses kafiye (âne) kullanılmıştır. Mürdef kafiye gazellerin dördünde ridf harfi elif (âb, âb, âz; âh), ikisinde “y” (î), birinde de vav (û)'dür. Gazellerin tamamında redif bulunmaktadır. Üç gazelde “olur” redif olarak kullanılmıştır. Gazellerin redifleri şu şekildedir:

Redif

Ek: -dir, -ım, -um, -ında
Kelime: olur (3 gazel), (-ı) şarâb, şimdi, eylesin
Kelime grubu: değil mi murâd, a/e Yâ Rab

Mecmuada tek örnek olarak yer alan “beyit”te mukayyed kafiye (şt) kullanılmış ve “olur” redifine yer verilmiştir. Biyografik kaynaklarda yer alan iki beyitte mürdef kafiye (âr, in) vardır. “ister” ve “buldum” kelimeleri redif olarak kullanılmıştır. İki beyit “müfred” şeklindedir.

Tabloda da görüleceği üzere şair, gazelerde ve beyitlerde mürdef kafiye ve kelime/kelime grubu hâlindeki redife daha sık yer vermiştir. Mürdef kafiyelerde özellikle ridf harfi olarak elifi (â) tercih etmiştir.

Şiirler	No	Kafiye				Redif
		Mücerred	Mürdef	Müesses	Mukayyed	
Mecmuadaki Gazeller	1	-l	-	-	-	-a/e yâ Rab
	2	-l	-	-	-	-dir
	3	-	-âb	-	-	Olur
	4	-	-	-âne	-	Olur
	5	-	-in	-	-	Olur
	6	-â	-	-	-	değil mi murâd
	7	-	-âb	-	-	(-ı) şarâb
	8	-b	-	-	-	Şimdi
	9	-	-âz	-	-	-ım
Biyografik Kaynaklardaki Gazeller	1	-	-âh	-	-	-ında
	2	-	-in	-	-	Eylesin
	3	-	-üt	-	-	-um
Mecmuadaki Beyt	1	-	-	-	-şt	Olur
Biyografik Kaynaklardaki Beyitler	1	-	-âr	-	-	İster
	2	-	-	-	-	-
	3	-	-in	-	-	Buldum
	4	-	-	-	-	-

Tablo 4: Gazel ve Beyitlerde Kullanılan Kafiye ve Redifler

2. Mecmuada Yer Alan Gazel ve Beyitler**2.1. Gazeller¹⁰**

[88a]

-1-

mef' ulü/mefâ' ilü/mefâ' ilü/fe' ulün

- 1 Göstermez iseñ sâhili fülk-i dile yâ Rab
Emvâc-ı yem-i hayrete ver fâşıla yâ Rab
- 2 Ser-menzil-i maqşüdu görür dide 'atâ kııl
Pây-ı talebim eyleme bî-âbile yâ Rab
- 3 Tâ çend hevâ-yı dem-i vaşliyle o serviñ
İqlim-i süveydâya düşe zelzele yâ Rab
- 4 Ārāyiş-i cismiyle veli etme muqayyed
Pā-beste qoma raşşımı bendiñile yâ Rab
- 5 Tevfikîñi fazlıñla *Şefikāya* refik et
Bu vādi-i ğamda qoma bî-ķāfile yâ Rab

-2-

mefâ' ilün/mefâ' ilün/mefâ' ilün/mefâ' ilün

- 1 Ser-ā-ser tār-ı gül-gün cāmesi tār-ı reg-i güldür¹¹
Anıñçün ol gülüñ naqş-ı libāsı çeşm-i bülbüldür
- 2 Olaldan sine sūzān āteş-i reng-i 'izārıyla
Çıkan hep şu' leāsā dūd-ı dilden nūkhet-i güldür
- 3 Hārīm-i bāğ-ı şiven-ħiz-i 'aşkı görmedim ancak
Hās ü hār-ı ser-i dīvārı hep müjgān-ı bülbüldür
- 4 Olup sevdā-yı zülfi dideme ħ'āb-ı perişānı
Müjem gūyā sifal içre yeşermiş nāy-ı sünbüldür
- 5 *Şefikā* vaşf-ı la' l-i yār ile ruhsār-ı ma' nīye
Midād-ı āteşinim ğāze-i keyfiyyet-i müldür

-3-

fā' ilātün/fā' ilātün/fā' ilātün/fā' ilün

- 1 Ol bütüñ çeşmi ne dem mest-i şarāb-ı nāb olur
Şāhid-i 'işmet helāk-ı tığ-ı āteş-tāb olur
- 2 Hüsñü kim mir'āta 'arż-ı şive-i temkīn eder
Cūşış-i hayret şikāl-i ħilķat-i sīm-āb olur
- 3 Mest olup şemşir-i ruşsat verse dest-i ğamzeye
Sebzēzār-ı çarħ cūy-ı ħūndan sīr-āb olur

¹⁰ Gazeller, yazmada "Ġazeliyyāt" başlığı altında yer almaktadır.¹¹ Bu beyit, Sālim Tezkiresi'nde (İnce 2005:430) ve Tuhfe-i Nāilī'de (Kurnaz-Tatçı 2001:491) yer almaktadır.

- 4 Bād-ı şubh açmış niķāb-ı zülf-i cānānı *Şefīķ*
‘Ālem-i envārdan taķķīķ-i fetħü’l-bāb olur

[88b]

-4-

fe’ ilātün/fe’ ilātün/fe’ ilātün/fe’ ilün
(fā’ ilātün) (fā’ lün)

- 1 Naķş-ı ħüsnü ki ne dem zīb-i şanem-ĥāne olur
Gerd-i sevdā-yı ĥaķı şandal-ı büt-ĥāne olur
- 2 Murġ-ı sevdā-yı ĥam-ı zülfine ol Leyliveşin
Ser-i Mecnün degil fark-ı ciĥān lāne olur
- 3 Bezm-i germiyyet-i ĥüsnünde fūrūġ-ı Eymen
Dāmen-i şem’ de ĥākister-i pervāne olur
- 4 Ğarķ-ı deryā-yı siyeh-mesti-i cürmüm ki müdām
Sāĥil-i tevbe-i dil ķulzüm-i peymāne olur
- 5 Şübĥa-i zıkr ile kesb-i naġam-ı ‘aşķ olmaz
Zāhidā şanma ĥümā şifte-i dāne olur
- 6 Biriz ol dil-şodeġān-ı ġam-ı hicrān ki bize
Deşt-i mātemkede-i ĥaşr tarab-ĥāne olur

-5-

mef’ ülü/fā’ ilātü/mefā’ ilü/fā’ ilün

- 1 Zülfün ki dām-ı küşe-i fitne-kemīn olur
Naĥcīr-i dil rübüde-i Rūhu’l-emīn olur
- 2 Cibrīl olursa da o büte bir nigeĥ eden
Ĥārüt-ı çāh-ı ‘aşķ-ı melāmet-ġüzīn olur
- 3 Ğavġā-yı rüsta-ĥīzi unutturdu ‘āleme
Yā Rab bu ne ķiyām-ı ķiyāmet-ķarīn olur
- 4 Versin ĥırāş-ı mihnet-i ‘ālemler cān o kim
Cüyā-yı naķd-i ĥaşmet-i Tuġrul Tekin olur
- 5 Diķķatle baķ şaĥīfe-i taḅ’-ı *Şefīķa* kim
Levh-i tılsım-ı daĥme-i Yunan-zemīn olur

[89b]

-6-

mefā’ ilün/fe’ ilātün/mefā’ ilün/fe’ ilün

- 1 Bu nuşĥ u pend ile zāhid riyyā degil mi murād
Riyādan ‘āşıķ-ı zāra ezā degil mi murād
- 2 Koy a temeddüh-i ġilmān ü ĥūru ey vā’ iz
Ĥaķķāte baķacak dil-rübā degil mi murād

- 3 O gönçe la'li öpölmekden olmasın dil teng
Ki bir lañife-i şîrîn-edâ degil mi murâd
- 4 Esîr-i keş-me-keş-i intizârîñ olsun dil
Zamân-ı vaşlıñı va' d et cefâ degil mi murâd
- 5 Şafâ-yı vaşlıñı kırbâniyâna va' d etmiş
Şefîk bu giryê ne yoğsa saña degil mi murâd

-7-

mefâ' ilün/fe' ilâtün/mefâ' ilün/fe' ilün

- 1 O şîr-ñ âreye eylerse intisâb şarâb
Olur piyâlesine şîr-i mâh-tâb şarâb
- 2 Olurdu şüşe-i tâki nihâl-i gülşen-i Tûr
Olaydı ol bütüñ 'aksiyle şu' le-tâb şarâb
- 3 Kallırdı maşşere dek mest ü bi-' akl bi'z-zât
İçeydi bezm-i nigâhında ger şarâb şarâb
- 4 Hezâr-ı mestiyim ol gönçeniñ ki bezminde
Tutar piyâle-i şeb-nemle âftâb şarâb
- 5 Hâbâb şanmañ edip vaz'-ı şîşe-i inbîk
Eder terâviş-i verd-i ruñun gül-âb şarâb
- 6 Nedim-i gönçe-i lebândır 'aceb mi olsa Şefîk
Gül-i riyâz-ı temennâ-yı şeyh ü şâb şarâb

2.1.1. Nâ-tamam Gazeller

[88b]

-8-

mefâ' ilün/ mefâ' ilün/mefâ' ilün/mefâ' ilün

- 1 İlişdi şâneniñ çengâline ol hatt-ı leb şimdi
Kesilsin erre-i buñrânile dest-i taleb şimdi
- 2 Şalındırdı o nañl-i nâzı eller rûzgâr ile
Benim hâk olduğum bād-ı hevâya gitdi heb şimdi

-9-

mef' ülü/mefâ' ilü/mefâ' ilü/fe' ülün

- 1 Ben 'aşık-ı hüsn-i hasen-i 'işve-tırâzım
Rağbet-şiken-i şöhret-i Mañmûd Ayâz'ım
- 2 Ta' n etme baña mescide gelmez diye zâhid
Ebrü-yı cüvânânda ben mañz-ı namâzım

2.1.2. Beyit

-1-

meʿülü/fāʿilätü/mefāʿilü/fāʿilün

Sāķī ne dem ki ol büt-i hūra sirişt olur
Mey selsebîl ü meykede bâġ-ı behişt olur

3. Biyografik Kaynaklarda Yer Gazel ve Beyitler

3.1. Gazeller

-1-

mefāʿilün mefāʿilün mefāʿilün mefāʿilün

- 1 Ne kuvvet var meded ol zālimiñ çeşm-i siyâhında¹²
Ki hışn-ı ʿişmeti vîrân eder evvel nigâhında
- 2 Bozulmaz mı tılısm-ı tevbe zâhid ol gül-endâmı
Giribân tâ-be-nâfe çâk bulsañ h̄âbgâhında¹³
- 3 Degil ten-perverâne cilvegeh merhem-serây-ı ʿaşķ
Ki sengi rize-i elmâsdir hep şâh-râhında
- 4 *Şefîkâ* Yûnus u Yûsuf da olsan kalmadı dehrîñ
Ne gird-âbında bir hûnî ne hod bir delvi çâhında

Safâyi Tezkiresi (Çapan 2005: 321-322)

3.2. Nâ-tamam Gazeller

-2-

fāʿilätün fāʿilätün fāʿilätün fāʿilün

- 1 Evvelîn dil tîg-i cân-perdâzı bālîn eylesin
Ġamzesine soñra cân vermegi taħmîn eylesin
- 2 Şöyle yan ol hüsn-i ʿâlem-sûza kim hâkisterin
Lezzet-i didârı naħl-i Tûra telkîn eylesin

Safâyi Tezkiresi (Çapan 2005: 321-322)

-3-

mefāʿilün feʿilätün mefāʿilün feʿilün

- 1 Libâs-ı Kaʿbe-i hüsn-i cihâna lâhütüm¹⁴
Şehîd-i ʿaşķ-ı cevânâna zîb-i tâbütüm

¹² *Nuhbetü'l-Âsâr* (Abdulkadiroġlu 1999: 178) ve *Vekâyiü'l-Fudalâ*'da (Özcan 1989: 467) birinci beyit; *Sâlim Tezkiresi*'nde (İnce 2005:430) birinci ve ikinci beyit yer almaktadır.

¹³ bulsañ h̄âbgâhında; görseñ câme-h̄âbında *Sâlim Tezkiresi* (İnce 2005: 430).

¹⁴ *Safâyi Tezkiresi*'nde (Çapan 2005: 322) ilk beyit yer almaktadır.

- 2 Ğubâr-ı hâtır-ı mev-i selâmetim gerçi
Şafâ-yı âyîne-i ' aks-i sîne-i hütüm

Nuhbetü'l-Âsâr (Abdulkadiroğlu 1999: 178)

3.3. Beyitler

-1-

mefâ' ilün fe' ilâtün mefâ' ilün fe' ilün

Bahârdır ki gönül seyr-i lâlezâr ister
Bir elde sağâr u bir elde dest-i yâr ister

Safâyî Tezkiresi (Çapan 2005:322), *Tuhfe-i Nâilî* (Kurnaz-Tatçı 2001: 491-492), *Vekâyü'l-Fudalâ* (Özcan 1989: 467)

-2-

mef' ülü fâ' ilâtü mefâ' ilü fâ' ilün

Ümmîd-i gendüm etme şakın cev-feşân olup
' Âlemde nîk ü bed kişi hep ektigin biçer

Osmanlı Müellifleri (Bursalı Mehmed Tahir 1926: 75)

-3-

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

Ne dem fîkr-i nigâhîñ şadr-ı sinemde mekîn buldum
Bisât-ı h' âbgâhım dâmen-i Rühü'l-Emin buldum

Safâyî Tezkiresi (Çapan 2005: 322)

-4-

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

Nizâr etmekde şem' -i mahfil-i ' ayşım hevâ-yı dil¹⁵
Şikâyet şive-i bād-ı bahâr-ı rüzgârımdan

Salim Tezkiresi (İnce 2005: 430-431)

Sonuç

Vakanüvis, şair ve münşi olan Şefik Mehmed, tarihi muhtevalı *Şefiknâme* adlı eserini inşa üslubuyla kaleme almıştır. Şefik'ten bahseden biyografik kaynaklar güçlü bir şair olduğuna işaret etmişler, şiirlerindeki derinlik ve incelik üzerinde durarak şiirlerinden örnekler vermişlerdir. Şefik'in bu kaynaklarda 2'si nâ-tamam 3 gazeli ve 4 beyti yer almaktadır.

¹⁵ Sâlim (İnce 2005: 430-431), tezkiresinde bu beytin şu hikâye gerekçesiyle söylenmiş olduğunu belirttiikten sonra beyti verir: "Mütercem-i mezbûr vezîr-i ma' ârif-mevfûr kayın aтамız Râmî Mehmed Paşa hazretleriniñ qarîn-i iltifâtları ve manzûr-ı devletleri olduğı mahaller ol vezîr-i Âşaf-nazîr ile eşnâ-yı sohbetde merkûma hitâb buyurup Egerçi ma' ârifde bî-nazîrsin, fe-ammâ âh n'eyleyim Şefik pek sevdâyâsin ve hevâyâsin deyü buyurdıklarında bedâheten bu beyt-i müstetâb ile cevâb vermişlerdir.

Divanı tespit edilemeyen Şefik'in şiirlerinin yer aldığı bir kaynak da Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde kayıtlı *Zeyl-i Şefiknâme* adlı mecmuadır. Bu mecmuada Şefik'in 6 kasidesi, 2'si nâ-tamam 9 gazeli, 1 beyti bulunmaktadır. Hem biyografik kaynaklarda hem de mecmuada yer alan gazelerde ve beyitlerde sebki-hindinin etkisi görülmektedir. Teşbih, tezat, telmih, mübalağa gibi sanatların yaygın olarak kullanıldığı âşıkane gazelerde/beyitlerde ince manalar ve çarpıcı hayaller, yer yer hikmetli söyleyişler dikkat çekmektedir. "mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün" kalıbının yaygın olduğu gazel ve beyitlerde mürdef kafiye ve redif ağırlıklı olarak kullanılmıştır.

Kaynakça

- ABDULKADİROĞLU, Abdulkerim (hızl.) (1999). *Nuhbetü'l-âsâr li-Zeyli Zübdetü'l-eş'âr*. Ankara: AKM Yay.
- AKBAYAR, Nuri-S. Ali Kahraman (1996). *Mehmed Süreyya Sicill-i Osmânî*. C. V. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- AKTEPE, M. Münir (2007). "Şefik Mehmed". C. XI. Eskişehir: MEB Yay.
- ARSLAN, Mehmed (hızl.) (2003). *Mehmed Cemâleddin, Osmanlı Tarih ve Müverrihleri: Âyine-i Zürefâ*. İstanbul: Kitabevi.
- BABİNGER, Franz (2000). *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*. 3. Baskı. Ankara: KTB Yay.
- BURSALI Mehmed Tahir (1926). *Osmanlı Müellifleri*. C. 3, İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- COŞKUN, Menderes (2004). "Son Klasik Dönem-Nesir", *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, C. V, Ankara: AKM Yay.
- ÇAPAN, Pervin (hızl.) (2005). *Mustafa Safayi Efendi, Tezkire-i Safayi*. Ankara: AKM Yay.
- DİA (2009), "Şefik Mehmed Efendi". *DİA*. C. 38. İstanbul: TDV Yay. 415-417.
- İNCE, Adnan (hızl.) (2005). *Tezkiretüş-Şu'arâ Sâlim Efendi*. Ankara: AKM Yay.
- KOÇOĞLU, Turgut (2004). *Şefiknâme, Şefiknâme Şerhi ve Edhem ü Hüma Mecmuası*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KOÇOĞLU, Turgut (2007). "Muhammed el-Hâc Muslî'nin Şefiknâme Şerhi". *Turkish Studies*. C. II/4. 549-554.
- KURNAZ, Cemal- Tatçı, Mustafa (hızl.) (2001). *Nail Tuman Tuhfe-i Nailî*. C. II. Ankara: Bizim Büro Yay.
- MÜSTAKİMZADE Süleyman Sadeddin (2000). *Mecelletü'n-Nisâb fi'n-Nisbi ve'l-Künâ ve'l-Elkâb*. (Tıpkı Basım). Ankara: KB. Kütüphaneler Genel Müdürlüğü.

ÖZCAN, Abdülkadir (hızl.) (1989). *Şeyhî Mehmed Efendi Vekâyü'l-Fudalâ, (Şakâyık-ı Numaniyye ve Zeyilleri)*. C. II-III. İstanbul: Çağrı Yay.

SELÇUK, Bahir. "Şefik, Mehmed" maddesi. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1985> (E.T. 24.02.2015).

www.yazmalar.gov.tr